

Індивідуальний стиль філософа, митця, науковця, власне як і педагога, значно обумовлюють життєвий досвід, самобутність світовідчуття, світоглядні й ціннісні орієнтири, художні та наукові зацікавлення, елементи раціонального та ірраціонального, персоніфікація таланту і професіоналізм, здатність мислити нелінійно як відкритість до нових наукових та професійних пошуків.

Підсумовуючи, маємо підстави зазначити. Знання, професійно орієнтовані види і технології діяльності, стиль мислення та методологічна свідомість взаємообумовлені теоретично, методологічно, змістовно, функціонально. Стиль мислення (історичні трансформації) належить до методологічних проблем філософії освіти. У площині філософії освіти стиль мислення і методологічна організація свідомості набувають теоретичного й праксеологічного смислу. Постає можливість простежити системну взаємодію стилю мислення й людини-науки-культури-мистецтва як базисних буттєво-ціннісних концептів філософії освіти щодо теоретико-методологічного оновлення педагогічної діяльності.

Галина РАДЧУК

доктор психологічних наук, професор

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

АКСІОЛОГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Однією з провідних особливостей сучасного етапу розвитку вищої освіти є її прагнення набути ідеологічного опертя та забезпечити умови докорінної перебудови, адекватної національним і загальносвітовим соціокультурним потребам. Це спонукає до пошуку нових підходів до оцінки її ефективності та основних напрямків модернізації, що враховують внутрішні закономірності становлення освітніх систем у відповідності із зовнішніми законами функціонування та розвитку їх системного оточення – соціуму, економіки, держави, цивілізації [2]. Відтак, сьогодні перед освітньою теорією і практикою ставиться важливе завдання – осмислити динамічні зміни в суспільстві, науці і культурі, зробити вибір щодо ціннісних орієнтирів розвитку та перетворення освітньої сфери.

Тому **мета** даного дослідження – здійснити теоретико-методологічний аналіз сучасних освітніх парадигм і виокремити ціннісні вектори розвитку сучасної вищої освіти.

Філософські джерела вказують на загострення конфлікту між утилітарним технократичним поглядом на освіту, з одного боку, і потребою демократичного суспільства забезпечити можливості для цілісного особистісного розвитку людини, з іншого. Можна стверджувати, що у філософській літературі критикується традиційне розуміння процесу освіти як форми соціального успадкування, як процесу технічного виробництва за офіційно визнаними і наперед відомими критеріями і зразками. Відтак, філософи акцентують увагу на тому, що найважливішим критерієм ефективності освіти є здатність пробудити в «людині людське» (її духовність, прагнення до самопізнання, саморозвитку) (М.М.Бахтін, М.О.Бердяєв, Б.С.Братусь, В.П.Зінченко, Г.Ю.Сенько, М.К.Мамардашвілі та ін.).

Виклад основного матеріалу. Можна констатувати, що дискусія, котра розгорнулася навколо ціннісних орієнтирів розвитку сучасної вищої освіти, відображає зіткнення чотирьох освітніх парадигм: *когнітивно-інформаційної, особистісної, культурологічної та компетентнісної* [3]. Кожна із цих парадигм адекватно відтворює лише частину дійсності та фіксує свою увагу на тому, що можна вважати результатом освіти.

Когнітивно-інформаційна (знаннєва, традиційна) парадигма виходить з необхідності передачі особистості максимальної кількості з усіх накопичених людством знань, умінь, навичок. Тракує спрямованість навчально-виховного процесу певним чином, орієнтуючи викладачів на предметні програми, фіксовані результати тощо. Бажання, потреби особистості, як правило, не враховуються. Ця парадигма спирається на потужну традицію, яка виходить ще від Аристотеля, багатократно підсилену позитивізмом і раціоналізмом Нового часу. Психологи давно поставили оцінку когнітивно-інформаційній парадигмі освіти як дезадаптивній для особистості.

В *особистісній* парадигмі центр ваги переноситься з інтелектуального на емоційний та соціальний розвиток людини (Г.О.Балл, І.Д.Бех, І.С.Подмазін, В.В.Сериков, І.С.Якиманська та ін.). Сутність особистісно орієнтованої парадигми освіти полягає у розгляді людини як складної самоорганізованої системи, у визнанні унікальності, неповторності, самоцінності кожної особистості і траєкторії її розвитку; у зміщенні цільових настанов освіти з інформатизації особистості на створення умов та допомогу у її самовизначенні та саморозвитку; у становленні суб'єктної

позиції учителя в освітньому процесі, який повинен забезпечувати особистісний смисл діяльності тих, хто вчиться, створювати простір для прояву і розвитку їхньої індивідуальності, здійснення свободи вибору. Особистісно орієнтовані технології мають особливе значення, оскільки підкреслюють цінність особистості, продукують позитивне ставлення до людей і до самого себе, вказують на необхідність партнерства в стосунках, мають на увазі розвиток духовних якостей особистості, повагу і турботу про кожну людину, емпатію, вміння співчувати іншому, природність і відкритість стосунків як значущий показник розвитку особистості [1].

У даний час іде пошук і розробка *культурологічних* моделей освіти («Школа діалогу культур» – О.Г.Асмолов, В.С.Біблер, Є.В.Бондаревська, С.Ю.Курганов, Ю.Л.Троїцький, та ін.). Найважливішою функцією цих моделей є гуманітарна, яка полягає у збереженні і відновленні екології людини, її тілесного і духовного здоров'я, сенсу життя, особистої свободи, моралі. Культурологічна парадигма, не заперечуючи необхідності озброєння дітей позитивними знаннями та вміннями, повертає педагога до основного завдання – становлення особистості дитини. Вважає, що досягнення повноти та цілісності світобачення виходить далеко за рамки прагматичної когнітивно-інформаційної педагогіки. Загалом проповідує ціннісний погляд на якість освіти, а своє основне завдання вбачає у вихованні людини духовної. Варто зазначити, що при цьому дослідники зосереджуються на проблемах середньої освіти, а вища освіта лишається поза їхньою увагою.

Компетентнісна парадигма виростає з когнітивно-інформаційної. Однак на відміну від неї, усвідомлює неможливість та безглуздість безкінечного розширення інформації, що передається наступним поколінням. Вважає, що очікуваним результатом освітнього процесу є не система знань, умінь та навичок, а набір заявлених державою ключових компетенцій, без яких неможлива діяльність сучасної людини в інтелектуальній, суспільно-політичній, комунікаційній, інформаційній та інших сферах. Компетентнісна парадигма націлена на посилення практичної орієнтації освіти, прагне підготувати людину умілу та мобільну, котра володіє не набором фактів, а способами та технологіями їх отримання. Останнім часом велика увага приділяється оцінці якості підготовки фахівців через вимірювання компетентностей та компетенцій. Ці поняття (на відміну від знань) належать до операціональної основи діяльності різного рівня узагальненості (компетенції – більш високий рівень узагальненості, ніж вміння та знання). Оскільки вміння та навички є компонентами діяльності, а суть знань складає зміст навчального

матеріалу, який повинен бути засвоєний, то цілі навчання можна розглядати як засвоєння елементів змісту (когнітивної основи діяльності) і самих видів професійної діяльності (операціональної основи діяльності), що передбачає використання знань для вирішення практичних завдань.

Кожна парадигма має свої концептуальні засади, є укоріненою в культурі, орієнтує особистість на необхідні цінності. Кожна з вищезначених парадигм може задати свій вектор в модернізації змісту освіти, визначити стратегію її розвитку. Тому гармонізація парадигм може і повинна стати основою стратегії розвитку освіти та одночасно її стабілізуючим чинником [3]. Оскільки в основі боротьби педагогічних парадигм лежать різні культурні цінності, то ідея їхньої взаємодії спирається на концепцію «діалогу культур», котру розробляли М.М.Бахтін та С.І.Гессен.

На наш погляд, у системі когнітивно-інформаційної та компетентнісної парадигм особистість сприймається не у її самотності та цілісності, а через призму функціонально заданих параметрів – успішності, дисципліни, поведінки тощо. У руслі цього сциєнтистського підходу метою освіти стала її максимальна соціалізація і професіоналізація для досягнення оптимальної суспільної користі, а метою навчання – оволодіння зовні заданих нормативів. При цьому якість освіти визначалася за тим, наскільки міцно студент засвоїв заданий зразок – і з тим, щоб пізніше він міг легко його відтворити. Цьому прагматичному підходу, що має безумовно свої позитивні сторони, відповідає і зміст освіти. Відтак, когнітивно-інформаційний компонент освіти повинен мати інструментальний характер щодо основної цінності – культурного, ціннісно-сміслового розвитку людини.

На нашу думку, освіта повинна відтворювати цілісного суб'єкта культури і діяльності – людину в її екзистенціальній і онтологічній повноті. На відміну від інструментального орієнтованого навчання, яке забезпечує трансляцію, відтворення і засвоєння знань, умінь, технологій (когнітивно-інформаційна та компетентнісна парадигми) і тому є вторинним стосовно процесів розвитку особистості, освіта повинна перш за все орієнтуватися на становлення цілісного «образу» людини, забезпечувати органічність і цілісність особистості (особистісна та культурологічна парадигми). Якщо навчання виключає духовно-моральну сутність людини і орієнтоване лише на передачу максимального об'єму знань і засвоєння технологій, то воно не забезпечує професійну успішність спеціаліста, неминуче призводить до кризи соціально-культурної та особистісної ідентичності.

Таким чином, можна констатувати, що на теоретичному рівні відбулося різке звуження смислового поля науково-педагогічної рефлексії: увага звертається на виробництво суми знань, заданої соціальної поведінки, технологій діяльності майбутнього фахівця. Відтак, у першу чергу страждає освіта в її гуманітарному розумінні. Розмова про якість навчання часто зводиться до рівня засвоєння спеціальних знань та оволодіння професійними навичками. Вищі навчальні заклади все більше схиляються до прагматичного навчання, підготовки професіоналів-функціонерів, до надмірного захоплення підрахунком балів, кредитів.

Висновки. Нерозробленість філософсько-методологічних засад сучасної вищої освіти, недостатнє розуміння сутнісних аспектів освітнього процесу призводить до орієнтації на формальні, технологічні моменти, вихолощує сам ціннісний зміст освіти. Назріла необхідність подолання однобоких технократичних тенденцій у професійній підготовці майбутніх фахівців. Когнітивно-компетентнісний компонент освіти має інструментальний характер стосовно основної цінності – культурного, особистісно-смислового розвитку людини. Відтак, можна стверджувати, що основним методологічним орієнтиром побудови вищої освіти є її гуманітаризація.

Література:

1. Гуманістичні орієнтири в методології психологічної науки: Монографія / Балл Г.О., Медінцев В.О., Нікуленко О.О., Російчук Т.А. / За ред. Г.О. Балла. К.: Вид-во «Педагогічна думка», 2007. 98 с.
2. Дзвінчук Д. Освіта в історико-філософському вимірі: тенденції розвитку та управління: Монографія. К.: ЗАТ «Нічлава», 2006. 378 с.
3. Радчук Г.К. Аксіопсихологія вищої школи. Тернопіль, ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2014. 380 с.

Юрій КАЛИНОВСЬКИЙ

*доктор філософських наук, професор,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

АКСІОЛОГІЧНИЙ СТАТУС СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРОБЛЕМА

У сучасному світі соціальні мережі стали невід'ємною складовою буття людини та суспільства. За останні роки вплив соціальних мереж на процеси соціалізації людини, її духовний розвиток, формування ціннісних орієнтацій значно посилюється. У зв'язку з цим постала проблема визначення